

GAP'TA YATIRIM YANILSAMASI

TMMOB Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu (İKK) bünyesinde çalışmalarını yürüten Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) İzleme Komisyonu'nun hazırladığı rapor yayımlandı. Hükümetin GAP Eylem Planı'nın değerlendirildiği raporda, 1970'li yıllarda başlatılan GAP'ın enerji dışındaki alanlarda hedeflerine ulaşmadığı vurgulandı. GAP'ın bölge illerini kalkındırmak amacıyla hazırlanan entegre bir proje olmasına rağmen, sektörler bazında plansız ve dengesiz bir gelişim gösterdiği belirtildi. GAP'ın bölgenin temel sorunlarını çözmekten uzak bir proje haline geldiğine dikkat çekildi.

GAP Eylem Planı'nın 2008-2012 yıllarını kapsadığını ve 73 eylem içerdiği anımsatılan raporda, Hükümetin GAP'a işsizlik sigortası fonundan para

aktarma planı eleştirildi. Raporda, plana ilişkin şu saptama ve eleştirilerde bulunuldu:

"Normal programda olan bütün üretimlerin bu plan içerisinde toplanması ve ekstra bir kaynağın, yeni bir bakış açısıyla bölgeye aktarıldığı gibi bir görüntünün verilmiş olması bir yanilsama yaratmaktan ibarettir. Yeni diye sunulan paketdeki bazı kalemlerin kaynağı yoktur. Paketdeki bazı kalemler ise DPT tarafından yayınlanan 2008 yılı bütçesinde mevcut olan rutin harcama kalemleridir. Altyapı, ıslah ve yenileme çalışmaları bile Eylem Planı'nda yer almış ve kalkınma mantığı içerisinde sunulmuştur; ancak bunlar yapılması zorunlu hizmetler olup, önceden planlanmış ve ödenekleri mevcut olan hizmetlerdir."

GAP Bölgeyi Kalkındırmadı

Temel hedefinin bölge halkının gelir düzeyi ve hayat standardını yükseltmek olarak sunulan GAP'nın bölgeler ve iller arası gelişmişlik farkını ortadan kaldırmadığı şu verilerle ortaya konuldu:

"2001 yılına kadar milli gelir dağılımı ile ilgili ölçmeler yapan Türkiye İstatistik Kurumu tarafından ortaya konan veriler 1965 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin Gayri Safi Milli Hasıla'dan aldıkları payın yüzde 10.39 olduğunu; bölgede GAP'ın hayata geçirildiği dönemlerden sonra gitgide düşerek 2001 yılında yine bu 2 bölge toplamının yüzde 7.18'e düştüğünü göstermektedir. Yine Doğu Anadolu Bölgesi 1987 yılında milli gelirden yüzde 4 pay alırken bu pay 2001 yılında yüzde 3'e düşmüştür. Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise 1987'de milli gelirden yüzde 5 pay alırken bu rakam 2001 yılında yine yüzde 5 olarak gerçekleşmiştir. Yani GAP Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde milli gelirin artışına da bir katkı sağlamamıştır. Bölgenin milli gelirden aldığı payın düşüklüğü, GAP'ın bölgesel kalkınma ve bölgelerarası gelişmişlik farkını ortadan kaldırma hedeflerinin tutturulmadığını çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. GAP, bu nedenle başarısız bir projedir."

Bölge Yatırımdan Pay Alamadı

GAP kapsamındaki enerji santrallerinin toplam kurulu gücünün 7 bin 476 megavat olduğu belirtilen raporda, tesislerin açılışından 2006 yılı sonuna kadar toplam 274.3 milyar kilovat saat üretim gerçekleştirildiği ifade edildi. Söz konusu üretimin mali değerinin yaklaşık 16.5 milyar doları bulunduğu kaydedilen raporda, üretilen elektriğin katma değerinin bölgeye dönmediği vurgulandı.

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bulunan 21 ilin tamamı, teşvikli ya da kalkınmada öncelikli il kapsamında yer almasına karşın beklenen yatırımlara yeterince kavuşmadığı kaydedilen raporda, şöyle denildi:

“2002-2006 döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine yapılan yatırımların Türkiye toplam yatırımlarındaki payı yüzde 4.44 olmuştur. Aynı dönemde, yatırımlardan İstanbul tek başına yüzde 25 dolayında pay almıştır. Bölgeye yapılan kamu yatırımlarının toplamı ise, Türkiye toplam kamu yatırımlarının yüzde 10'u civarında gerçekleşmiştir. Yatırımdaki payın yüksek görünmesi ise GAP kapsamındaki enerji yatırımlarından kaynaklanmaktadır.”

Sulama Projeleri Geride Kaldı

Hükümetlerin seçim dönemleri öncesinde GAP'a ilişkin “makyajlanmış” paketleri kamuoyuna sunduğu ifade edilen raporda, “Bu tür projelerin gerçekleştirilmesinde, ülkemizdeki ekonomik ve siyasi istikrar ortamının sağlanması ve projenin bölgeler arası gelişmişlik farkını ortadan kaldırmaya yönelik, gerçekçi hedefler ortaya koyması beklenir. Ancak siyasi iktidarların temel kaygısı bu olmadığından, söz konusu projenin seçim dönemlerinde makyajlanarak kamuoyuna sunulması, bu planda da belirtilen amacın gerçek-

leşme düzeyi konusunda şüphelere yol açmaktadır” denildi.

Tüm hükümetler döneminde GAP'ın, bölgede üretim ve istihdamın geliştirilmesinden daha çok hidroelektrik santrali (HES) projeleri ile bölge kaynaklarının batıya aktarılması şeklinde algılandığı ifade edilen raporda, şöyle denildi:

“Bölgenin bir cazibe merkezi olmasından ziyade, batıda üretilen malların satıldığı bir pazar alanı olarak görülmesi gerçeği, bu projenin temel çelişkisi durumundadır. Bu nedenle mevcut hükümetin de bu çelişkili durumu üzerinden attığını ve projenin ayaklarının yere bastığını söylemek, GAP Eylem Planı incelendiğinde mümkün görülmemektedir. GAP, enerji yatırımları dışındaki bütün alanlarda çok geri kalmıştır. Dikkat çekici bir şekilde, bölgeden çok ülkenin geneline katkı sağlayan ve bu sebeple bölgesel kalkınma anlayışına ters düşen bir mantıkla gerçekleştirilen enerji yatırımlarının gerçekleştirme oranı yüzde 80'ler civarında iken, sulama yatırımlarının gerçekleştirilmesi yüzde 14'lerde kalan bir proje olmuştur.”

İşsizlik-Yoksulluk Artarak Sürüyor

GAP kapsamında 3 milyon 800 bin kişiye istihdam sağlanacağını sık sık ifade edilmesine rağmen Eylem Planı'nda konuya ilişkin ayrıntılara yer

verilmediğine dikkat çekilen raporda, şöyle denildi:

“Bölge yoksulluğunun düzeyini ortaya koyan en önemli verilerden biri bölgede yaşanan enflasyonun Türkiye genelinin üstünde gerçekleşmesidir. 2007'de bölgedeki tüketici enflasyonu yüzde 8.8'e yaklaşan Türkiye tüketici enflasyonunun üstünde gerçekleşmiş, Şanlıurfa-Diyarbakır alt bölgesinde 2007 enflasyonu yüzde 10'a yaklaşmıştır. Doğu ve Güneydoğu'nun yoksulluğunu ortaya koyan bu göstergelere eşlik eden bir gerçek de bölgenin yakıcı işsizlik sorunudur. Uzun bir dönemi AKP iktidarında olmak üzere, 23 çeyrek dönem üst üste gerçekleşmiş görünen büyüme süreci, istihdamda önemli bir artışa yol açmazken, bölge hem büyümenin nimetlerinden hem de istihdamdan yararlanamamıştır.”

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) planında 2011 yılına kadar 1 milyon 100 bin kişiye istihdam yaratılacağı kabul edildiği hatırlatılan raporda, “GAP'ın hedefi olan 3 milyon 800 bin istihdam yaratılacağı söylemi, rakamların abartılı ve gerçek dışı olduğunu gösteren bariz bir örnektir. Ayrıca 2007'deki 25 milyar TL'lik yatırımın sadece 133 bin kişilik bir istihdamı öngörmüş olması GAP'taki kalan 26 milyar TL'lik bütçenin 3 milyon 800 bin kişiyi istihdam etmesinin imkansız olduğunu ortaya koyan bir başka veridir” denildi.

Sermaye İçin Cazibe Merkezi

Cazibe merkezi oluşturma süreçleri ile ilgili net hedefler ortaya konmadığı belirtilen raporda, "Mevcut uygulamaları yoğunlaştırıp etkisini artırma hedefi, bölgede, özellikle Şanlıurfa ve Diyarbakır açısından bu illerde gelişkin uygulamalar olmadığından gerçekçi değildir" denildi. Bölgenin tekstil sektörü için cazibe merkezi haline verilmesi hedefi de şöyle eleştirildi:

"Bölgedeki işsizliğin ucuz işgücüne dönüştürülerek sektörün hizmetine sunulmak istenmesi, istihdamla ilgili değerlendirmelerde de ifade edildiği üzere bölge halkına reva görülmemelidir. Sağlıksız ve güvencesiz, düşük ücretle çalışmanın yoğun olduğu ve emek yoğun bir çalışma alanı olan bu iş kolunun bölgeye taşınması işverenler için kar, bölge insanı için ise yine yok-sulluk anlamına gelecektir."

Teşvik adı altında istihdam maliyetlerini düşürerek sermayedarın daha çok kazanmasını hedefleyen politikaların kabul edilemeyeceği kaydedilen raporda, istihdam maliyetlerini düşürmenin dışında tedbirlere ihtiyaç bulunduğu belirtildi. AKP Hükümeti'nin çok sayıda ile ayırsız aynı teşviği öngören politikaları da eleştirilen raporda, "Batıya daha yakın Düzce, Zonguldak gibi illere da aynı teşviklerin verilmesi, merkezi İstanbul'da bulunan büyük sermaye gruplarının bu illeri tercih etmeleriyle sonuçlanmakta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine verilen teşvikler ise yatırım çekmede etkili olamamaktadır" denildi.

Teknopark Hedefi Hayali

Eylem Planı'na göre Gaziantep, Harran ve Dicle üniversitelerine teknoparklar açılması için 6 milyon TL kaynak aktarılacağı belirtilen raporda, bu kaynağın yalnızca bir teknoparkın başlangıç düzeyindeki yatırımlarını karşılayabileceği ifade edildi. Raporda, "Teknoparkı

kurulmuş ve nispeten altyapısı uygun durumda olan Gaziantep Üniversitesi için öngörülen miktardan ayrılan pay belki destekleyici bir unsur olacaktır. Ancak Dicle ve Harran üniversiteleri için aktarılması planlanan bu ödenekle üniversitelerin bünyesinde teknoparkların açılıp gerçekçi hedeflerle çalışabilmeleri hayalcilikten başka bir şey değildir" değerlendirmesi yapıldı.

Doğal Kaynaklar ve Yenilenebilir Enerji Vurgusu

Bölgenin güneş enerjisi potansiyeline dikkat çekilen raporda, Türkiye genelinde metre kareye düşen güneş enerjisi potansiyelinin yıllık 1.314 kilovat saat iken bölge ortalamasının 1.46 kilovat saat ile Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu kaydedildi. Bölgenin jeotermal enerji kaynaklarının da kullanılmadığı ifade edilen raporda, "Eylem Planı'nda yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi ve örnek projeler yapılması ile ilgili ciddi finansman kaynakları olması gerekirken bu konu yüzeysel olarak değerlendirilmiştir" denildi. Raporda, tarihi ve doğal çevreyi ciddi anlamda tehdit eden Ilısu Hidroelektrik Santrali için ayrılan kaynağın yenilenebilir enerji kaynaklarına aktarılması durumunda bu santraldan elde edilmesi planlanan enerjinin sorunsuz bir biçimde kazanılabileceği savunuldu.

Teknik Kayıplar 'Hırsız' Damgasına Neden Oluyor

Eylem Planı'nın enerji başlığı altında 3 eylem ile enerji iletim ve dağıtım altyapısının güçlendirileceği, Ilısu Hidroelektrik Santrali'nin yapımına ağırlık verileceği, Cizre Barajı ve Hidroelektrik Santrali'nin yapılacağına yer verildiği anımsatılan raporda, bölgedeki enerji hatlarının ihmal edilmesi nedeniyle teknik kayıpların Türkiye ortalamasının üstünde olduğu ifade edildi. Dağıtım hatlarının uzun süredir yenilenmemiş olması nedeniyle aşırı yüklü olarak çalıştığına dikkat çekilirken, aşırı yüklenmenin doğal olarak akımın artmasına neden olduğu anlatıldı. Bir sistemde akımın iki katına çıkmasının, sistem kayıplarının dört katına çıkmasına neden olduğu bildirilen raporda şöyle denildi:

"Enerji nakil hatlarına yapılan eklemeler, düzensiz bağlantılar yeni kayıplar ortaya çıkarmakta ancak bu unsurlar çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Kayıp ve kaçak kavramlarının ayrıştırılmadan sunulduğu istatistik verilerde yüksek çıkan oranlar bölge halkının fişlenmesi ve sözüm ona 'enerji hırsız' ilan edilmesi yaklaşımına altlık yapılmıştır. Teknik kayıplarla kaçak kavramlarının birbirinden ayrılarak bölgede kayıpların araştırılması, bölge halkına yakıştırılan kavramların gerçekliğini ortaya çıkarmak açısından

elzemdir. Bununla birlikte bugüne kadar ihmal edilen ve aslında normal şartlarda gerçekleştirilmesi gereken bakım, onarım, yenileme ve yeni tesis çalışmalarının Eylem Planı'nda bir yenilik olarak sunulması kabul edilebilir bir yaklaşım değildir.”

Özelleştirileceği gerekçesi ile dağıtım sistemine yatırımların yapılmadığı ifade edilen raporda, “Bölgede bu özelleştirme mantığından vazgeçilmesi gerekmektedir ve bu kurumların kamunun elinde kalacağı açıklanmalıdır” denildi.

Gıda Krizi, Sulama Projelerine Yöneltili

Eylem Planı'nın “Sulama” başlığı altındaki hedefleri de raporda şöyle değerlendirildi:

“Sulama, GAP'ta bugüne dek ihmal edilmiş bir konu olarak karşımızda durmaktadır ve paketteki tek yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sulamanın bugün tekrar gündeme gelmesinde küresel iklim değişikliği ve tarımsal ürünlerdeki daral-

ma önemli bir faktördür. Gıda krizi nedeniyle bölgedeki arazilerin, bu açığı kapatmaya dönük kullanılmasının öngörüldüğünden bahsedilmektedir. Yani tıpkı elektrikte olduğu gibi, tarımda da bölgede üretilip diğer bölgelerin ihtiyacını karşılama düşüncesi söz konusudur. Ülkenin genelinin faydalanmasının sağlanması yanlış bir yaklaşım değildir. Ancak bu yaklaşımın, kalkınmışlık farkını azaltmaya hizmet etmek için ya da kalkınmayı sağlamak için hayata geçirilmiş bir çalışma olduğu yanılığını yaratmamak gerekmektedir.”

Raporun sonuç ve öneriler bölümünde bölgede yürütülmesi gereken bütün çalışmalardan önce şiddet ortamının sona erdirilmesi gerektiğinin altı çizilerek, şöyle denildi:

“Köye dönüşlerin sağlanması, koruculuğun kaldırılması, güvenli yaşam alanlarının tesisi, halk olmaktan kaynaklı toplumsal kültürel hakların tanınması, kimliğin anayasa ile güvence altına alınması, dil üzerindeki yasakların kaldırılması, düşünceyi ifade özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması gibi çok önemli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Ekonomik tedbirler, ancak bu çalışmalarla birlikte hayata geçirilirse inandırıcı

ve sonuç alıcı olabilir. Kalkınma stratejileri belirlenirken merkezi planlama ile yerel gelişim ilkesi benimsenmelidir.”

Kamu Bölgede Yatırım Yapsın

Bölge için yatırım seferberliği ilan edilmesi gerektiği kaydedilen raporda, gelişmiş bölgelerden kaynak aktarılması ve bölgedeki doğal kaynaklardan elde edilen gelirin bir bölümünün bölgeye yatırım olarak dönmesi için idari-hukuksal düzenlemeler yapılması gerektiği ifade edildi. Bölgede istihdamın artması için teşviklerin yanı sıra ulaşım, enerji, bilgi teknolojileri gibi alanlara öncelik verilerek altyapı yatırımlarının yapılması gerektiği kaydedildi.

Bölgedeki yakıcı işsizlik sorunun çözümlerini için kamu eliyle yatırım yapılması gerektiği vurgulanan raporda, “Özel sektör önderliğinde bir yatırım sürecinin başarılı olmasını beklemek çok gerçekçi değildir. Kamunun işlerliğinin sağlanması için de siyasetin kamudan elini çekmesi, kamudaki siyasi vesayet ilişkisinin sona erdirilmesi gereklidir” denildi.

Yoksullukla mücadelenin “sadaka kültürü” anlayışının dışında bölge yurttaşlarının “tüketici” konumundan çıkarılarak, yeniden üretim süreçlerine dahil edilmesi yoluyla yapılması gerektiği ifade edildi. Zorunlu göç uygulamalarına maruz kalanlarının yeniden köylerine dönüşlerinin sağlamak üzere destekler sunularak, yeniden tarımsal üretim süreçlerine dahil olabilmelerinin sağlanması önerildi. Bölgesel asgari ücret uygulamasının kabul edilemez olduğu vurgulanan raporda, “Bölgeye ucuz işgücü deposu olarak bakma anlayışı terk edilmelidir” denildi.

Bölgenin tarihi mirası da gözönüne alınarak, fiziki altyapı ve konaklama tesisi gibi turizmin gelişmesini engelleyici eksikliklerin giderilmesi için çaba sarf edilmesi gerektiği belirtilirken, komşu ülkelerle ticaretin önündeki engellerin de kaldırılması istendi. ◀

